

ૐ

શ્રી પરમકૃપાળુદેવાય નમઃ

કઠોપનિષદ

શિબિર - ૫

અધ્યાય-૧

તૃતીય વલ્લી

**Model Answer Paper****Marks: 50**

Paper તપાસતી વખતે Model Answer Paperમાં આપવામાં આવેલા pointsને વફાદાર રહેવું. જુદાં જુદાં options આપવામાં આવ્યાં છે જેથી તપાસવામાં સરળતા રહે. તેમાંથી કોઈ પણ option લખ્યું હોય, તેનો ભાવ આવી જતો હોય, તો marks આપવા.

**(I) સાચો જવાબ પસંદ કરો.****Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

૧. (a) કર્તા - ભોક્તા નથી

૨. (d) બુદ્ધિમાં વિવેક પ્રગટાવવો

૩. (d) પુરુષ

૪. (b) જે સાધનચતુષ્ટય સંપન્ન છે

૫. (c) આંતરિક શુદ્ધિ

**(II) નીચે આપેલ દૃષ્ટાંતો અને તેના પરમાર્થનાં જોડકા બનાવો.****Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે ½ mark આપવો.

૧.d ૨.f ૩.b ૪.e ૫.c ૬.a ૭.j ૮.i ૯.g ૧૦.h

**(III) એક કે બે શબ્દોમાં જવાબ લખો.****Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

૧. અસ્ત્રાની ધાર / ક્ષુરસ્ય ધારા

૨. વાણી / વાક

૩. ધ્યાન

૪. દમી

શમી

- ½ mark

- ½ mark

૫. પૂર્ણ દશા / શુદ્ધ દશા / ભગવત્તા / બ્રહ્મ ઐક્ય / સ્વરૂપસ્થિરતા / આત્મજ્ઞાન / આત્મસાક્ષાત્કાર

**(IV) નીચેનું કથન સાચું છે કે ખોટું તે લખો. ખોટું હોય તો તેનું કારણ દર્શાવો.****Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

False લખ્યું હોય પણ કારણ ન લખ્યું હોય અથવા ખોટું કારણ લખ્યું હોય તો 0 mark આપવો.

True માટે કારણ અપેક્ષિત નથી.

૧. True.

૨. True.

૩. False. તે વિલીન થાય છે.

૪. False. તેનું અસ્તિત્વ છે. / માટે તેનું ભૌતિક અસ્તિત્વ નથી, તે ચૈતન્યતત્ત્વ છે. / તે અરૂપી, અમૂર્ત પદાર્થ છે.

૫. False. તપમાં પણ અતિપ્રવૃત્તિ કરતી નથી.

**(V) નીચે આપેલ શબ્દોનો અર્થ લખો.**

**Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

૧. અસંયમી / અનિયંત્રિત / બિનસહકારી / સુમેળ નહીં
૨. દેહરૂપી પુરમાં શયન કરનારો / શુદ્ધાત્મા / બ્રહ્મ / નિર્મળ ચૈતન્ય
૩. કવિઓ / ઋષિઓ / પ્રાજ્ઞપુરુષો / તત્ત્વજ્ઞાનીઓ
૪. શ્રેષ્ઠ ગુરુ / મહાન ગુરુ / બ્રહ્મનિષ્ઠ અને શ્રોત્રિય ગુરુ / જ્ઞાની ગુરુ / તેનો તું બોધ પામ જે તું સદા છે
૫. બદલાવરહિત / કૂટસ્થ / અપરિવર્તનશીલ / અવિકારી / ત્રિકાળ અબાધિત સત્ય

**(VI) એક વાક્યમાં જવાબ લખો.**

**Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

૧. અમને આશીર્વાદ આપો કે અમારી બધી શુભ ક્રિયા બ્રહ્માનુભૂતિના કિનારે પહોંચવા માટે સેતુરૂપ બને. / અમે શક્તિમાન થઈએ કે સંસારસાગર પાર કરવા શુભ લક્ષ્યપૂર્વક થાય. / હે પરમાત્મા! કૃપા કરો કે શુભ ક્રિયા દ્વારા ચિત્તશુદ્ધિ કરી અમે બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર પામીએ. / અમને આશીર્વાદ આપો કે નાચિકેત અગ્નિ યજ્ઞની વિદ્યા અને બ્રહ્મવિદ્યા દ્વારા દુઃખનો અંત આવે.

૨. ૧) આ વિષય સૂક્ષ્મ છે. / અરૂપી તત્ત્વ સમજવું કઠિન છે.

૨) અહંને કારણે માર્ગ જોખમી બની શકે. / જીવ શબ્દજ્ઞાનને આત્મજ્ઞાન માની પોતાનું નુકસાન કરી શકે છે.

૩) જૂના સંસ્કારોને કારણે ઘણાં પ્રલોભન અને ભય આડાં આવશે.

આમાંથી એક મુદ્દો લખ્યો હોય તો ½ mark આપવો અને બે લખ્યા હોય તો 1 mark આપવો.

૩. કારણ કે તેમાં પણ સૂક્ષ્મ અહંકાર રહ્યો છે. / "હું"ના સંપૂર્ણ લય વિના બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર શક્ય નથી. / નિર્વિકલ્પ આત્મસ્વરૂપમાં નિર્વિકલ્પપણે સ્થિતિ કરવા સર્વ વિચારોનો ત્યાગ આવશ્યક છે.

૪. આપણે મૌનનો અર્થ માત્ર બોલવું નહીં એમ કરીએ છીએ. / આપણે બહાર બોલવાનું બંધ કરીએ છીએ પણ ભીતર બોલવાનું ચાલુ રાખીએ છીએ. / મૌન એટલે વિચારો અને વિકલ્પોનો રોધ એ ચૂકી જઈએ છીએ. / ઈશારા, શારીરિક હાવભાવ, મેસેજ આદિ દ્વારા અન્ય સાથે સંપર્ક ચાલુ રાખીએ છીએ.

૫. સ્વજનના મૃત્યુ વખતે જીવની ગ્રાહકતા વધેલી હોય છે, માટે આ બોધના સંસ્કાર ગહન પડે છે. / સ્વજનના મૃત્યુ વખતે આપણી અંદર પણ કંઈક મૃત્યુ પામે છે, તે ખાલીપો બ્રહ્મજ્ઞાનથી ભરવામાં આ પારાયણ મદદરૂપ થાય છે.

**(VII) ટૂંકાણમાં જવાબ લખો.**

**Marks: 10**

૧. ૧) આશાયુક્ત જીવનું ચિત્ત બહિર્મુખી જ રહે છે, અને પર પાસે સુખની ઈચ્છા/અપેક્ષા/માંગણી કરે છે. / પર પાસે અપેક્ષા અને યાચનાને કારણે ક્યારેક તે તિરસ્કારનો અનુભવ પણ કરે છે.

૨) ઈષ્ટ સંયોગ પ્રાપ્ત થવા છતાં જીવને તેના વિયોગનો ભય રહે છે.

૩) ઈષ્ટ સંયોગનો વિયોગ થાય ત્યારે જીવ પહેલાં હતો તે કરતાં વધુ દુઃખી થાય છે.

૪) જેમ જીવને લાભ થાય છે, તેનો લોભ વધે છે. તે સંતુષ્ટ નથી થતો.

૫) પોતાને ઈષ્ટ પ્રાપ્ત થવા છતાં બીજા કોઈને પણ તે મળે તો ઈર્ષ્યા, સરખામણી આદિને કારણે દુઃખી થાય છે.

આમાંથી એક મુદ્દો લખ્યો હોય તો ½ mark આપવો, બે લખ્યાં હોય તો 1 mark આપવો, ત્રણ લખ્યાં હોય તો 1 ½ mark આપવા અને ચાર કે પાંચ લખ્યાં હોય તો 2 mark આપવા.

૨. વૈરાગ્યમાં ઊઠવા / અજ્ઞાનનિદ્રામાંથી / અવિદ્યાની નિદ્રામાંથી / મોહનિદ્રામાંથી / દૃશ્યપ્રપંચની નિદ્રામાંથી ઊઠો

-½ mark

સ્વરૂપમાં / પરમ આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે / શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે / ભીતરના સામ્રાજ્ય પ્રત્યે જાગો / આત્માના વિચાર, સ્મરણ, ભાવનમાં જાગો

- ½ mark

આપણને દુર્ઘટના કે દુઃખદ અનુભવ થાય ત્યારે વૈરાગ્ય જાગે છે, પણ થોડા સમય પછી તેની અસર ચાલી જાય છે. / ઊઠ્યા પછી પડખું ફેરવીને પાછું સૂઈ જવાનું પણ બને છે. માત્ર ઊઠી જવાથી નિદ્રાની સંપૂર્ણ સમાપ્તિ નથી. / ઊઠ્યા પછી તુરંત જાગૃતિ આવતી નથી. / માત્ર ત્યાગીનો વેષ પર્યાપ્ત નથી, સ્વરૂપ પ્રત્યે જાગવું આવશ્યક છે.

- 1 mark

૩. દૃષ્ટાંત - એક છત્રીમાં પાંચ લોકો જઈ રહ્યા હોય તો તે છત્રી એક જ વ્યક્તિની હોવા છતાં એમ કહેવાય છે કે પાંચે છત્રીવાળા છે. - 1 mark  
પરમાર્થ - હૃદયગુફા / બુદ્ધિગુફામાં બિરાજમાન બે તત્ત્વમાંથી જીવાત્મા કર્મફળ ભોગવે છે, અને પરમાત્મા વાસ્તવિકપણે સાક્ષી હોવા છતાં ભોક્તા ગણાય છે.

- 1 mark

૪. દૃષ્ટાંત - પુષ્પની માળામાં ફૂલો બંધાયેલા છે તે જ દર્શાવે છે કે તેમાં દોરો છે, ભલે તે દેખાતો નથી. - 1 mark  
પરમાર્થ - આત્મા પ્રગટ હોવા છતાં અવિદ્યાને કારણે તે જણાતો નથી. / આત્મા પ્રગટ હોવા છતાં દેહ, મન, બુદ્ધિ સાથેના સઘન તાદાત્મ્યને કારણે તે અપ્રગટ લાગે છે. / આત્મા પ્રગટ હોવા છતાં તેના પર દેહાદિનું આરોપણ હોવાથી સ્થૂળ દૃષ્ટિએ તે જણાતો નથી. / અવિદ્યાના કારણે હું પરમાત્મા છું એવો બોધ થતો નથી.

- 1 mark

૫. દૃષ્ટાંત - તાજમહેલનો ફોટો તાજમહેલ કરતાં નાનો છે અને આપણે મનમાં રહેલ તાજમહેલની છાપને જ તાજમહેલ માનીએ છીએ.

- 1 mark

પરમાર્થ - વિષયોની આપણાં મનમાં પડેલ છાપને જ આપણે વિષય માનીએ છીએ. તે છાપ ઇન્દ્રિયો કરતાં સૂક્ષ્મ છે, માટે વિષયોને ઇન્દ્રિયો કરતાં શ્રેષ્ઠ કહી છે.

- 1 mark

#### (VIII) આ વલ્લીમાં આપેલ રચના રૂપકના આધારે નીચેના પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપો.

Marks: 10

- |                                                 |                         |                                  |
|-------------------------------------------------|-------------------------|----------------------------------|
| ૧. a) જીવાત્મા                                  | b) બુદ્ધિ               | c) મન                            |
| d) ઇન્દ્રિયો / જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને કર્મેન્દ્રિયો | e) સ્થૂળદેહ / મનુષ્યદેહ | f) વિષય પદાર્થોની દુનિયા / વિષયો |
- દરેક સાચા જવાબ માટે ½ mark આપવો.

૨. ઘોડાઓ રથને ખોટી દિશામાં ખેંચી તેને ખાડામાં પાડશે / અવશ્ય અકસ્માત થશે / રથના ટુકડા થશે / માલિકને ઈજા થશે / ગંતવ્ય સુધી નહીં પહોંચે. / દેહ અને આત્માને નુકસાન થશે.

- 1 mark

૩. દૃષ્ટાંત - બાળક ખોટી જીદ કરે ત્યારે પિતા તેને ના પાડે તો માતા બાળકનો પક્ષ લઈ પિતાને નિર્ણય બદલવા મજબૂર કરે છે. નબળા પિતા નમતું આપે છે.

- 1 mark

પરમાર્થ - જો બુદ્ધિ નબળી હોય તો મન વ્યસની ઇન્દ્રિયોનો પક્ષ લઈ બુદ્ધિને મજબૂર કરે છે. / બુદ્ધિ નબળી હોય તો મન વિષયોથી આકર્ષાઈ બુદ્ધિને પ્રેયમાર્ગે જવા પ્રેરે છે.

- 1 mark

૪. દૃષ્ટાંત - એક વિશિષ્ટ ઘોડો પર્વતની અણી પર હતો ત્યારે ચાલકે ડરીને "મને બચાવો" એમ પોકાર કરવાથી તે અટકી ગયો, પણ પછી ચાલકે "હું બચી ગયો!" એમ કહેતા ઘોડો ફરી દોડવા લાગ્યો અને બન્ને ખાડીમાં પડી ગયા.

- 1 mark

પરમાર્થ - બુદ્ધિને જ્ઞાનવાન અને જાગૃત બનાવવી જરૂરી છે. / જો બુદ્ધિ અજ્ઞાનયુક્ત અને અજાગૃત હશે તો ઇન્દ્રિયો અસંયમી - જંગલી બની પતનના માર્ગે લઈ જાય છે.

- 1 mark

૫. દૃષ્ટાંત - માલિકે નોકરોને હુકમ આપવાનો હોય, તેઓ સાથે ઝઘડવું ન જોઈએ. તેણે પોતાનું સ્વાભિમાન રાખવું જોઈએ. નહીં તો તેઓ પોતાને માલિક સમાન માનવા લાગશે, વારંવાર ઝઘડશે. અને જો એક વાર માલિક હારશે તો તેઓ પોતાને વધુ પ્રબળ માનવા લાગશે અને માલિક પોતાનો આત્મવિશ્વાસ ગુમાવશે.

- 1 mark

પરમાર્થ - આપણી ભૂલ એ છે કે આપણે ઇન્દ્રિયોનાં દમનથી શરૂઆત કરીએ છે. / આપણે ઇન્દ્રિયો સાથે ઝઘડીએ છીએ. - ½ mark  
સમ્યક્ વિધિનું પહેલું પગથિયું છે બુદ્ધિમાં રહેલ અભિપ્રાય બદલવા. / બુદ્ધિને જ્ઞાનવાન, જાગૃત, વિવેકી, કુશળ, શક્તિશાળી બનાવવી.

- ½ mark